

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקרא תשע"א

התשובה - בפרשתנו ובשושן הבירה

בכ"ל לא עברתי עבירה. לכן, שם צריך יותר דחיפה לשברון לב מאשר בחטא ודאי, כי אין שם שברון לב באופן טבעי.

הפסוק אומר, "פי לא תחפץ זבח ואתנה, עולה לא תרצה" (תהלים נא, יח). הקב"ה לא חפץ בזבחים ועולות, שהרי לא חסרות לו בהמות. מה הוא כן רוצה? - "זבחי אלקים רוח נשפכה, לב נשבר ונדקה אלקים לא תבנה" (שם, ט). הקב"ה רוצה שהאדם ישבור את לבו. אם הוא שובר את לבו, הקב"ה רוצה בו, ואז גם הקרבן עולה לרצון. אבל אם האדם לא שובר את לבו - הקרבן לא שוה הרבה. כי לא הקרבן הוא העיקר, אלא שברון הלב.

אנו אומרים בתפלת מוסף של ראש חדש: "מזבח חדש בציון תכין, ועולת ראש חדש נעלה עליו, ושעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו". מה פירוש "ושעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו"? אולי אפשר לפרש כך: במשנה מבואר, ששעירי המוספים של ראשי חדשים [וכן של שאר המועדים] באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו (עי' שבועות ב, א-ב). [כלומר, על מי ששגג ונכנס למקדש בטומאה, או אכל קדשים בטומאה]. והנה, לעתיד לבוא, הרי הנביא מבטיח שלא תהיה עוד טומאה בארץ. "נאת רוח הטמאה אעביר מן הארץ" (זכריה יג, ב). אם לא תהיה טומאה, לכאורה אין עוד צורך בשעירי המוספים! אפשר יהיה לנתר עליהם! אלא שזה, כמובן, בלתי אפשרי, שהרי התורה מצוה להקריב שעיר חטאת במועדים, והתורה הרי היא נצחית! מה יהיה א"כ בכל זאת השינוי? - השינוי יהיה, ש"שעירי עזים נעשה ברצון" - ששעירי המוספים לא יבואו עוד לכפר על חטא - שזה קרבן שאינו בא לרצון, [דמוטב שלא יחטא האדם ולא יביא קרבן לכפר על חטאתו] - אלא יהיו קרבנות שבאים לרצון. שלא כדי לכפר⁵. ואם כך, ממילא, בעבודת בית המקדש נשמח כולנו! כי הזוהר אומר, שכאשר החוטא מביא קרבן למקדש, הכהנים והלוויים צריכים להיות בשמחה, אבל החוטא צריך להיות בעצבות, לקיים בעצמו "זבחי אלקים רוח נשפכה". אבל כשאף אחד לא יחטא, ממילא בעבודת בית המקדש נשמח כולנו. לא יצטרך אף אחד להיות בעצבות, אלא כולם ישמחו! זהו שאומרים, "ושעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו". ובכל זאת, כל זמן שיש חטאים, אין אפשרות שנשמח כולנו, כי החוטא צריך להיות בעצבות. וכפי שהבאנו, שעל החוטא להיות מצטער ודואג על החטא שבא לידו.

גם בעל עבירה - אסור שיהיה עצוב יותר מדי

אבל צריך לדעת, שיותר מדי עצבות זה גם לא טוב. יותר מדי עצבות יכולה לשבור את האדם. אסור להיות יותר מדי בעצבות. לא מיבעי באדר, שצריך אז להרבות בשמחה, אלא גם בשאר ימות

ספק חטא חמור יותר מחטא ודאי

"וידבר ה' אל משה לאמר... נפש פי תחטא בשגגה מפל מצות ה' אשר לא תעשינה, ועשה מאחת מהנה" ... (ויקרא ד, א-ב), כלומר: מי שעבר בשוגג על לאו שבמזיד חייבים עליו כרת (רש"י שם), כגון שאכל כזית חלב - צריך להביא שעירת עיזים או כשבה לחטאת (שם, כז-לב). כמה צריך להיות שוויה של הבהמה שמביא לחטאת? - אומרת הגמרא, אפילו חטאת בת דנקא (זבחים מח, א). כלומר, בהמה ששוה מעה אחת כסף בלבד (שזהו סכום קטן מאד). אמנם קרבן כזה אינו קרבן מן המובחר (עי' תוס' שם ד"ה וחטאת, ותוס' ב"ב קסו, ב ד"ה רבעתים), אבל למעשה רשאי אדם להביא גם חטאת כזו, והרי הוא יוצא בה ידי חובתו¹.

לעומת זה, יש עוד פרשה בפרשתנו: "נפש פי תחטא ונעשה אחת מפל מצות ה' אשר לא תעשינה, ולא ידע נאשם" (ויקרא ה, יז), כלומר: "מי שבא ספק כרת לידו, [כגון שנסתפק לו אם אכל כזית חלב], הרי זה מביא אשם תלוי, ומגן עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא" (רש"י שם). וכמה צריך להיות שווה האשם הזה? - האשם צריך להיות שווה לפחות שני סלעים כסף (זבחים מח, א). והנה, שני סלעים כסף שווים פי כמה וכמה יותר ממעה². וצריך אפוא להבין: מה ההגיון כאן? אם על עבירה ודאית די בקרבן ששוה מעה אחת כסף, למה על ספקה של אותה עבירה צריך להביא קרבן ששוה פי כמה יותר? הרמב"ן (ויקרא ה, טו) ורבינו יונה (ברכות דף א' ע"ב מדפי הר"ף ד"ה והא) עמדו על קושיא זו, ואמרו כך: כשאדם יודע בודאות שנכשל, הוא מצטער ודואג על החטא שבא לידו, וצער זה יש בו כדי לכפר במידה רבה על החטא. לכן, כדי להשלים את הכפרה, די שיביא קרבן קטן, אפילו חטאת בת דנקא. לעומת זאת, מי שרק מסופק אם חטא, לא עולים בלבו רגשי צער וחרטה כל כך. הלב משלה את עצמו: "נו, מסתמא לא אכלתי חלב. מסתמא זה היה רק שומן, או משהו אחר. צדיק כמוני, ודאי הקב"ה לא מביא תקלה על ידו"!!! אדם זה רגוע יותר, כי הוא משלה את עצמו שלא חטא³. לכן, באדם זה החמירה התורה יותר, לחייבו קרבן ששוה הרבה כסף - שני סלעים - כדי שיתן לבו לאפשרות שחטא, ויתעורר לחזור בתשובה⁴. בלי הדחיפה הזו, מי יודע אם יחזור בתשובה, ואם יעשה תשובה כדבעי.

עיקר התשובה - שברון הלב

היוצא מן הדברים, שעיקר הכפרה הוא - שברון הלב. אם הלב אינו שבור, לא יעזור לחוטא כל קרבן שיביא. כל המטרה של הקרבן היא, שהאדם יתחרט על המכשול שבא לידו. כי גם בשוגג, אדם משלה את עצמו קצת: נו, מה נורא כל כך, בסך הכל הייתי שוגג. ובספק שגגה, אדם משלה את עצמו עוד יותר: אולי

חטא. מי שבכלל אין לו לב שבור, אין לו יראת חטא בכלל.

קשה להגיע לתשובה שלמה

בתנ"ך מבואר, שבימי יחזקאל ישראל לא האמינו כלל שתשובה יכולה לעזור. יחזקאל אומר להם: "אַמְרָתְּם... כִּי פִשְׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ, וְכִּם אֲנַחְנוּ נִמְקִים, וְאֵיךְ נִחְיֶה?" (יחזקאל לג, י) "כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה" (רש"י שם). למה סברו כך? כי הכירו וידעו את כח החטא, והרגישו עד כמה החטא מרחיק את האדם מה'. לכן לא האמינו שניתן לעשות תשובה ולהנצל. גם אחרי שהנביא נשבע להם בשם ה' שהוא מקבל תשובה - "חִי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים, אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַרְשָׁע, כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדְרָכּוֹ וְחָיָה" (שם, יא) - עדין קשה להם להבין את זה. "לֹא יִתְכַן דְרָךְ ה'" (שם, יז) מתקשים להאמין שיתכן לעשות תשובה ולהנצל.

ובאמת, תשובה איננה דבר פשוט כלל. לא כל כך קל למחוק את החטא על ידי תשובה. הנה, ישעיהו הנביא נכשל בחטא קל מאוד. אמר על ישראל ביטוי קשה - "עַם טָמָא שְׁפָתַיִם" (ישעיהו ו, ה) - וּמִי ד כָּפְרוּ לוֹ, כְּפִי שִׁמְסַפֵּר הַנְּבִיא: "וַיִּעַף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂכָפִים⁸ וַיְבַדְדוּ רֵצְפָה⁹, בְּמִלְקָתָם לְקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ"¹⁰. הגחלת היתה כל כך לוחטת [כלומר: במדרגה רוחנית כל כך גבוהה] עד שאפילו שָׁרָף, שהוא מלאך שכולו אש שורפת, לא היה מסוגל לאחוז בה, ומוכרח היה ליטול אותה באמצעות כלי¹¹. כלומר, הפגם בדיבורו של ישעיהו היה כל כך דק, עד שאפילו למלאך לא היתה תפיסה והבחנה בו, ולכן גם ליתרון הפגם נדרשה גחלת רוחנית כל כך, שאפילו המלאך לא היה יכול לאחוז בה בלא אמצעי (מכתב מאלהו ח"ב עמ' 283). ומה קורה? - "וַיִּנְעַע עַל פִּי נְיָאֲמָר: הִנֵּה נִגַע זֶה עַל שְׁפָתַי, וְסֵר עֲוֹנוֹתַי וְחַטֹּאתַי תִּכַּפֵּר" (ישעיהו ו, ז). כלומר, "בהתעלות זו לכד - על ידי המגע אל בחינה העליונה ההיא (של הגחלת) - כבר ממילא סר הפגם" (מכתב מאלהו שם).

והנה, מיד אח"כ שואל הקב"ה: "אֵת מִי אֶשְׁלַח וְיָמִי יִלְךְ לְנֹו?" (ישעיהו ו, ח) כלומר: מי ילך להוכיח את ישראל? (רש"י שם) "נְאֻמָּר, הַנְּבִיא שְׁלַחְנִי!" ישעיהו מתנדב למלא את המשימה. בניגוד לנביאים אחרים, שמנסים להשתמט משליחות הנבואה - כמשה רבינו (שמות ג, יא. ועי' רש"י שם ד, י) וירמיהו הנביא (ירמיהו א, ו) - ישעיהו מתנדב מיד להיות נביא. צריכים להבין, שלהיות נביא המוכיח את ישראל, אין משמעות הדבר קבלת "שלישי" או "ששי" בכל שבת. השליחות להוכיח את ישראל כרוכה היתה בסבל וברדיפות, כפי שאומר ישעיהו בעצמו: "גִּוִי נִתְּתִי לְמַפְסִים וְלַחֲיִי לְמַרְטָיִם, פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִפְּלֹמֹת נְרִק" (ישעיהו ג, ו). קבלתי על עצמי את שליחות הנבואה, למרות שידעתי שבכך הפקרתי את עצמי לקבלת מכות, למריטת זְקֵנִי, וליריקות פְּפִי. ישעיהו מוכן לסבול את הרדיפות והיסורים הללו, כדי לַנְּבֵא בשפתיו בשם ה'¹², ולתקן בזה את החטא שחטא בשפתיו. כך הוא עושה במשך שמונים שנה, לערך¹³, וכל זה בזמן שהמקדש קיים, ויש שעיר המשתלח, המכפר על עבירות קלות אפילו בלי תשובה (רמב"ם הלכות תשובה פ"א ה"ב), וכל שכן עם תשובה, וישעיהו ודאי עשה תשובה, ואעפ"כ לאחר כשמונים שנה - נהרג ישעיהו ע"י מנשה מלך יהודה ע"י פגיעה

השנה, יותר מדי עצבות זה לא טוב. נתנו לנו יום אחד בעיקר לשבור את הלב, ביום הכפורים, אז צריך להיות בעצבות על העבירות שעשינו, ולהתוודות ולהתחרט עליהן. אמנם אומרים וידוי גם בשאר ימות השנה, אבל עיקר מצנת הוידוי היא ביום הכפורים. ביום זה באמת צריך להיות בעצבות על העבירות שעשינו. אבל בשאר ימות השנה לא טוב שאדם יהיה יותר מדי בעצבות. אדם צריך להיות יותר בשמחה בשביל לעבוד את ה', ללמוד תורה מתוך שמחה, ולקיים מצוות מתוך שמחה.

אפילו ביום הכפורים עצמו, מצד אחד צריך באמת להיות בעצבות על העבירות שעשינו, להתוודות בשברון לב "אשמנו בגדנו"... אבל מצד שני, גם ביוה"כ צריך להיות בשמחה. וזה משני טעמים: א' כי תמיד צריך להיות בשמחה, ב' כי ביום הזה בפרט ה' מוחל וסולח לעוונותינו, ועל כן זהו יו"ט מקרא קדש, וצריך לשמוח בו. אמנם הולכים בלי נעלים, אבל לובשים בגדי יו"ט. מצוה לכבד את יום הכפורים בכסות נקיה (עי' רש"י ויקרא כג, לה). צריך למצוא את האיזון המתאים בין שני הדברים. באמת בדורות הקודמים היו מרבים בתעניות ובסיגופים על עבירות שעשו, אבל בדורות האחרונים ראו שאיננו יכולים לעמוד בזה. ביום הכפורים צמים, כי כך התורה גזרה, אבל בשאר ימות השנה איננו נוהגים לצום על עבירות שבידינו. אנו דור חלש. לא יכולים לצום הרבה. אפילו בצומות שכתובים בשו"ע יש מקילים היום שלא לצום. אבל גם מי שצם בצומות הכתובים בשו"ע, יותר מזה לא צמים, מפני שצומות רבים יכולים להזיק לנו, וכן גורמים לנו בדרך כלל לביטול תורה. אבל בעיקר, מפני שלא זה עיקר התשובה שצריך לעשות. עיקר התשובה הוא להזהר שלא להכשל עוד פעם בעבירה. להתחרט שהפעם לא נזהרתי ונכשלתי, ולהזהר מאד שלא להכשל להבא. אם זו עבירה כמזיד בודאי שכך, וגם אם זו עבירה בשוגג, להשתדל שלא לבוא עוד פעם לידי השגגה הזאת. זהו עיקר התשובה, ולא הצומות. כמו שגם הקרבנות אינם עיקר התשובה, אלא עיקר התשובה הוא שתהיה לו "רוח נשברה", שיתחרט על החטא שחטא, ויקבל על עצמו להבא לא להכשל.

אני מתפלא באמת על מה שנוהגים בהרבה מקומות ביום הכפורים לומר "אשמנו בגדנו" בניגון של שירה. מה פשר השירה הזו? הרי לבכות צריך כאן, ולא לשיר! אז אמרו לי תירוץ: שהיות והעושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות (יומא פו, ב), לכן יש מקום לשיר ב"אשמנו בגדנו", כי כל עוונותינו נהפכים כעת לזכויות ע"י התשובה והוידוי⁶. אבל לא נראה לי התירוץ הזה. כי מנין לנו הבטחון, שהתשובה שלנו היא במדרגה גבוהה כזו? מסופקני מאד אם התשובה שלנו היא מעולה כל כך, שנוכל להיות בטוחים שכל עוונותינו נהפכו לזכויות. הלואי שלא יחשבו לנו כל כך לעבירות!... לכן, אינני סבור שראוי לומר "אשמנו בגדנו" בניגון של שירה⁷.

אבל מצד שני, לא יותר מדי שברון הלב. צריך לשמור על האיזון. הרי גם יוה"כ הוא יו"ט מקרא קדש, יום שמחה, שניתנו בו לוחות אחרונים. "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים" (משנה תענית כו, ב). צריך לשמור איכשהוא על האיזון. אבל בכל זאת קצת שברון לב צריך. צריך להרגיש יראת

ישעיהו הנביא, מזהירים את עשרת השבטים במשך כמה דורות שתהיה גלות. ישראל שמעו אפוא במשך כמה דורות "נבואות שחורות" רבות על הגלות שלא התקיימו, ועל כן התרגלו אליהן ולא האמינו שאי פעם יתקיימו. גם כשסנחריב כבר בא בסוף, הם אינם מאמינים שיצליח להגלותם - עד שזה קורה. כך גם עם נבוכדנצר. ישעיהו מנבא שנבוכדנצר יבוא, ירמיהו מזהיר שנבוכדנצר יבוא, אבל ישראל אומרים לעצמם: 'הנביא אומר, אבל נבוכדנצר הרי נמצא רחוק מאד מכאן, וא"כ ודאי לא יבוא. וגם אם יבוא לארץ ישראל, ודאי לא יגיע עד ירושלים'. גם לאחר שנבוכדנצר התקרב וכבר שם מצור על ירושלים, עדיין יש תירוץ: כבר היו דברים מעולם. גם סנחריב שם מצור על ירושלים בזמן ישעיהו הנביא, וסופו שנפל (מלכ"ב יט, לה-לז), ואם כן ודאי גם נבוכדנצר לא יצליח להחריב את בית המקדש. עד הרגע האחרון לא מאמינים שזה יקרה. ממילא לא חוזרים בתשובה.

לעומת זה, בשושן המצב הוא הפוך. הכל מתנהל בהתחלה על מי מנוחות, המלך מזמין את כולם למשתה, דואג שהסעודה תהיה "פְּרָצוֹן אִישׁ נְאִישׁ" (אסתר א, ח), עם ההכשרים הטובים ביותר (עי' אסתר ב, ג), ולפתע, ביום בהיר אחד, קמים בבוקר ושומעים שבתוך אחד עשר חודש כבר לא יהיה שום יהודי בעולם, ר"ל. הפתאומיות שבה נחתה עליהם הגזירה גרמה לכך שחזרו בתשובה, שכן הפתאומיות מעוררת מאד את הרגש (להיפך מן ההרגל שמכֹּה את הרגש), ומכאן קרובה כבר הדרך לתשובה. לכן אחשוורוש הוא זה שהצליח לעורר את ישראל לתשובה, יותר מכל הנביאים.

ובאמת, בזכות התשובה שעשו, זכו לצאת ממות לחיים, וזכו לקבל את התורה מרצון (שבת פח, א). זכו גם לנצח את כל הגוים, "וּשְׁלָלְם לְבוֹז" (אסתר ח, יא). אמנם לא ניצלו את ההתר הזה של "שְׁלָלְם לְבוֹז", כי "בַּבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יְדָם" (שם ט, י), אבל זכו להפוך את כל הגזירה. המן ובניו נתלו על העץ, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ע"י הזעזוע הפתאומי היתה התשובה בלב שלם, והקב"ה קבל את התשובה הזאת, וזכו לצאת מאפלה לאור גדול. גם לדורות נצטננו "לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּמִנְיָהֶם" (שם, לא), לקרוא את המגילה ולקיים את כל מצוות היום, אבל לא רק זה, אלא גם "הַכְּרִי הַצְּמוֹת וְנִצְקָתָם" (שם), לזכור שהנס לא בא סתם כך, אלא ע"י צום וזעקה אל הקב"ה¹⁶. רק בצורה כזאת השגנו את הנס הגדול של פורים.

נקוה שמי שענה לאבותינו בשושן הבירה יענה גם לנו היום. אנו זקוקים היום לישועה גדולה בהרבה ענינים. ה' ישלח לנו ישועות ונחמות, ונזכה להיות בשמחה ובטוב לבב כל הימים, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

ב פ י ו, מפני אותו חטא קל שחטא בפיו, שְׁכִינָה את ישראל בכינוי בלתי מכובד¹⁴! (עי' יבמות מט, ב) כל תשובתו של ישעיהו, וכל הרדיפות והיסורים שעבר, ושמונים ימי כפורים שעברו מאז חטא, ושמונים שעירים שהוקרבו בהם - לא הספיקו לתקן ולמחוק את חטאו לגמרי. הרי שקשה מאד לתקן חטא באופן מוחלט, אפילו חטא קל כמו זה של ישעיהו. עם כל התשובה שעשה, כנראה לא הגיע למדרגה העליונה של תשובה, שהחטא יעלם לגמרי. לדרגה התחתונה של התשובה - קל מאד להגיע. "פִּי קָרֹב אֶלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד, פִּיךָ וּבִלְבָבְךָ לְעִשְׂתוֹ"¹⁵ (דברים ל, יד). אבל להגיע לשלמות של התשובה, למדרגה העליונה - זה כבר קשה מאד.

גם בדורו של משה רבינו, אחרי חטא העגל, משה עושה מעשים רבים כדי לתקן את החטא הנורא: שובר את הלוחות, דן את החוטאים למיתה בכל מיני אפנים (עי' רש"י שמות לב, כ), עולה להר סיני לצום ולהתפלל לה' שיסלח לישראל ויחזירם למצב שלפני החטא - ובכל זאת, הוא לא מצליח לגמרי. הקב"ה מסכים לתת לו לוחות שניים, מראה לו שלוש עשרה מידות ואומר לו "סִלַּחְתִּי כְּדָבְרְךָ", ובכל זאת לא חזרנו למצב שלפני חטא העגל. לפני החטא זכינו לחרות משעבוד מלכויות, לחרות ממלאך המות (שמו"ר לב, א), נתבטלה גזרת "כִּי בְיוֹם אֶכְלֶיךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (בראשית ב, טז), ואת כל זה אבדנו בחטא העגל, ולא קבלנו בחזרה בלוחות השניים. לא חזרנו למצב של חרות ממלאך המות וחרות משעבוד מלכויות. אח"כ הקב"ה עוד אומר למשה, "וּבְיוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדֵי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם" (שם לב, לד). "תמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה" (רש"י שם), לתקנו מעט מעט. כי לא קל להגיע לתשובה גמורה, שמוחקת את החטא עד הסוף. אפילו משה רבנו לא מצליח להחזיר את המצב לכמות שהיה קודם החטא.

במה הצליח אחשוורוש יותר מכל הנביאים, ומדוע?

והנה בשושן - שם הצליחו לעשות תשובה מעולה. חז"ל אמרו, "גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל; שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב" (מגילה יד, א). ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות מוכיחים את ישראל ומתחננים אליהם שישבו בתשובה, ואינם מצליחים. ואילו אחשוורוש הרשע רק מסיר את טבעתו מעל ידו ונותנה להמן - וכבר ישראל חוזרים בתשובה, בלי שאחשוורוש או המן התפננו לזה בכלל!... למה באמת ארבעים ושמונה נביאים אינם מצליחים לגרום לישראל לשוב בתשובה? הרי גם הנביאים ניבאו כל מיני פורעניות, ר"ל. למה זה לא עזר?

נראה שהסיבה לכך היא זו: זמן רב לפני שסנחריב בא להגלות את ישראל, הנביאים כבר נבאו שתהיה גלות. הראשון שניבא על כך היה אחיה השילוני, שאמר לירבעם שה' יכה את ישראל "כַּאֲשֶׁר יְנוּד הַקְּנָה בְּמַיִם, וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת... וְזָרְקָם מֵעַבְר לְנַהֵר" (מלכ"א יד, טו). אחריו עוד נביאים רבים, עד

[22801](http://www.hakotel.org.il)

1. ואף בפחות מדנקא יוצא (רש"י זבחים מו, א ד"ה דנקא, ותוס' שם ד"ה וחסאת), אלא שבפחות מדנקא י"א דנקא עבריין (תוס' כריתות י, ב ד"ה מכלל).
2. פי ארבעים ושמונה (עי' תוס' ב"ב קסו, ב ד"ה רבעתים).
3. וידוע, ד"ספק" הוא בגימטריא "עמלק" (240), כי הספק הוא מקליפת עמלק, שע"י שנסתפקו ישראל "הַיִּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין" (שמות יז, ז), מיד "וַיִּבְאֵ אֶמְלֶק" (שם, ח. ועי' רש"י שם). היינו, שהספק בהשגחת ה' - "הַיִּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין" - פֶּתַח פֶּתַח בפני עמלק - הכופר לגמרי בהשגחה, ומאמין רק במקרה - לבוא ולפגוע בישראל. [וגם הֵמָּן נרמז בתורה בלשון ספק: "הֵמָּן הָעֵץ"....? (חולין קלט, ב). ואכמ"ל]. וזהו "אָשׁוּר קָרַךְ בְּדָרְךָ... [אֲתָה עֵץ וְיָגַע" (דברים כה, יח)]. כי מי שיש לו ספקות באמונה, הוא עייף ויגע בעבודת ה', ומצב זה מביא ל"קָרַךְ בְּדָרְךָ", שנולדים בו עוד יותר קירור ורפיון. והדברים ידועים. וכן בענינינו, הספק שיש לאדם אם תָּטָא או לא, מביא קרירות ורפיון ביחס לחובת התשובה המוטלת עליו, ולכן החמירה עליו התורה בענין הקרבן, יותר ממה שהחמירה על מי שיודע בו דא י שחטא.
4. וכן הביא הרמ"א להלכה, וז"ל: "ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת" (רמ"א או"ח סי' תר"ג).
5. וכעין זה פירש ב"שיח יצחק" (הנדפס בסידור הגר"א), ע"ש.
6. כן כתבו החת"ס על התורה (מהדורא רביעאי, ליום הכפורים [אחר פרשת וילך]), וה"תפארת ישראל" על המשנה (תענית פ"ד מ"ח אות ס"ג).
7. בחת"ס סופר עה"ת (שם) כתב וז"ל: "מעולם תמהתי, שאומרים הוידי ביום הצום בניעמת קול נעים מאד, ובלי ספק הנעימה היא בקבלה לנו, והלא הוידי צריכים לומר בכבי ותחנונים, שמתודה על חטאיו ופשעיו שעשה. וניחא לי לפי מה שכתב הרמב"ם בפ"ק דהלכ' תשובה, שהתשובה היא מצות עשה בעצמה, היינו שיתחרט בלב ויקבל עליו בהסכמה גמורה שלא יעשה עוד דבר זה. אבל גם הוידי הוא מצות עשה בפני עצמו, ככתוב והתודה, א"כ המצוה צריך להיות בשמחה, לכן אנו מנעימים בשמחה ואומרים הוידי בקול נעים לכבוד המצוה. ועוד, אם התשובה היא מאהבה, נהפכין העוונות לזכויות כדאיאת בגמ', לכן אנו מנגנים בשמחה לב, שמתהפכים לזכויות. ועוד, לפי מה שאיאת במדרש על פסוק ונשלמה פרים שפתינו, דקאי על הוידי, שהמתודה נחשב לפני הקב"ה כאילו הקריב פרים, וזה ונשלמה פרים שפתינו בוידוי, וקרבן טעון שירה, לכן אנו משוררים בקול נעים (הגם שקרבן יחיד אינו טעון שירה ונסכים, מכל מקום כיון שהציבור מתודים יחד כולם, הוה כקרבן ציבור וטעון שירה)". עכ"ל. [והובאו חלק מדבריו בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ז, ב"דרשה ליום הכפורים" שבסוף הספר, ס"ק י"א)]. עוד יש מבארים, שאומרים "אשמנו בגדנו" בקול נעים, מפני שלפחות אנו יודעים שחטאנו, ואיננו בגדר "אֶכְלָה וּמְתַתָּה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָנֹכִי" (משלי ל, כ), ועל פרט זה יש מקום להיות שמח.
8. הוא המלאך מיכאל (ילק"ש ישעיהו סי' ת"ז).
9. גחלת (רש"י), והוא כמו "רְשָׁפָה" בשי"ן [רְשָׁפָה רְשָׁפִי אֵשׁ" (שה"ש ח, ו)], כי אותיות זסר"ץ (שמוצאן מן השינים) מתחלפות לפעמים זו עם זו (עי' רש"י ומצודות). וכאן התחלפה השי"ן בצד"י.
10. הוא מזבח של מעלה, שמיכאל עומד ומקריב עליו קרבנות (עי' מנחות קי, א). [ומה הוא מקריב? יש מי שאומר - נשמותיהן של צדיקים. ויש מי שאומר - כבשים של אש (תוס' שם ד"ה ומיכאל)].
11. ומבואר במדרש, שכלי אחד לא הספיק לו, וכשניסה ליטול את הגחלת במלקחת אחת - עדין היה נכוח ממנה! רק כאשר השתמש בשני כלים - מלקחת בתוך מלקחת ("מְלַקְתִּים") - אז הצליח ליטול את הגחלת (ילק"ש ישעיהו סי' ת"ו). [וכנראה עומק הענין הוא, שהיו שם שתי בחינות שהבדילו בין מדרגתו של המלאך למדרגת הגחלת. ואשרי העומדים על סוד הענין].
12. עי' רש"י (שמות ז, א) ורשב"ם (בראשית כ, ז) שכתבו, שנבואה היא מלשון "ניב שפתיים".
13. אולי לא נדרף במשך כל הזמן הזה, שכן בחלק גדול מתקופת נבואתו היו מלכים צדיקים ביהודה - עוזיה יותם וחזקיהו - ואולם בחלק מתקופה זו מלך ביהודה אחז הרשע, ואז כנראה התקיימו הדברים האלו, ש"גִּינִי נְתַתִּי לְמַפִּים" וכו'.
14. חז"ל מוסרים לנו כן להדיא, שישעיהו נהרג מפני אותו חטא קל שחטא בפיו, "דאמר פְּתוּךְ עִם טָמֵא שְׁפָתַי אֲנִי יִשָּׁב" (יבמות מט, ב). והנה, מנשה שהרג את ישעיהו, לא ידע - כנראה - שעל כך הוא נהרג. ובכל זאת, גם מנשה, דן והורג את ישעיהו בגלל סתירות שמצא בין נבואותיו לנבואתו של משה רבינו, [כמבואר בגמ' (שם)]. ואולם הגמ' מבארת מיד, שאין שום סתירה בין הנבואות, והכל מיושב. וכנראה טענתו של מנשה היתה, שישעיהו אמר את הדברים מעצמו, ולא מפי ה'. ואולי רצו לרמז בזה מן השמים לישעיהו, לפני מותו, על מה הוא נהרג - על שאמר דברים מפי עצמו, ולא מפי ה'. [עי' רש"י (שם ד"ה נסרוה לפומיה) שכתב: "ומשום הכי איענש לנסורי פומיה, משום דקריניהו לישראל' עִם טָמֵא שְׁפָתַי" מדעתו, שלא צוה לו הקב"ה, ולא מחמת תוכחה"].
15. לדעת הרמב"ן הכוונה היא למעשה התשובה.
16. וגם קריאת המגילה נתקנה לדעת הרמב"ם, לא רק כדי לפרסם את הנס, אלא גם כדי ללמד, שהנס הושג ע"י זעקה ותפלה, כמו שכתב בהקדמה לספרו (בסוף מנין המצוות), וז"ל: "הנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה, כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו, והיה קרוב לשועינו; כדי לברכו ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים, שאמת מה שהבטיחנו בתורה, פי מי גוי גדול אָשׁוּר לוֹ אֲלֵקִים קָרְבִּים אֵלָיו, פֶּה אֲלֵקִינוּ בְּקָל קָרְאָנוּ אֵלָיו (דברים ד, ז)". עכ"ל. [ובזה מיושב מה שאמרו בגמ', "חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום" (מגילה ד, א), "זכר לנס, שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה" (רש"י שם)]. וקשה לכאורה: הרי קריאת המגילה היא זכר לנס, ולא זכר לתפלות ולתעניות שהתענו בשושן, ולמה יהיה חייב לקרות המגלה ביום ובלילה זכר למה שהיו זועקים ביום ובלילה? יותר היה מתאים לתקן, שתענית אסתר תהיה ביום ובלילה, ולא קריאת המגילה! ואולם לפי הרמב"ם הענין מבואר. דתקנת קריאת המגילה באה גם להודיע שה' קרוב לשועינו, כמבואר במגילה עצמה, שהתענו והתפללו. ואין זה רק פרט צרדי בספור הנס, אלא ענין עיקרי בתקנת קריאת המגילה, ולכן ענין זה מחייב לקרוא את המגילה ביום ובלילה, זכר למה שהיו זועקין בימי צרתן ביום ובלילה].